

BEXATAR ONALIK

XAMRAYEVA BONU ZAKIROVNA

So‘zangaron Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi

Jamooda hamshiralik ishi fani o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada bexatar onalik tushunchasi, uning dolzarbligi, onalar o‘limining asosiy sabablari va ularni bartaraf etish yo‘llari tahlil qilinadi. Maqolada perinatal xizmat tizimining takomillashuvi, homilador ayollarni sifatli kuzatish, tug‘ruq jarayonida akusherlik yordami va tug‘ruqdan keyingi parvarish masalalari yoritilgan. Shuningdek, O‘zbekiston tajribasi va xalqaro tavsiyalar asosida onalar o‘limini kamaytirishning samarali mexanizmlari ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: bexatar onalik, ona va bola salomatligi, homiladorlik, tug‘ruq, onalar o‘limi, perinatal xizmat, akusherlik yordami, antenatal kuzatuv, postnatal parvarish.

KIRISH

Bexatar onalik - har bir ayolning homiladorlik va tug‘ruq davrida o‘z hayoti va sog‘lig‘i xavfsizligini ta‘minlaydigan tibbiy, ijtimoiy va tashkiliy chora-tadbirlar majmuasidir. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma‘lumotlariga ko‘ra, 2023-yilda dunyoda 260 000 ga yaqin ona homiladorlik yoki tug‘ruq bilan bog‘liq asoratlar tufayli vafot etgan bu har kuni o‘rtacha 712 ayol demakdir. Ushbu o‘limlarning aksariyati qon ketish, eklampsiya, sepsis va xavfli abortlar kabi oldini olish mumkin bo‘lgan sabablarga ko‘ra sodir bo‘ladi.

BMTning Barqaror Rivojlanish Maqsadlari (SDG) 3.1-bandiga ko‘ra, 2030-yilga kelib onalar o‘limi darajasini 100 000 tirik tug‘ilgan chaqaloqqa 70 holatdan kamaytirish vazifasi qo‘yilgan. Ushbu maqolada rasmiy xalqaro va milliy statistik

ma'lumotlarga tayanib, bexatar onalik borasidagi global tendensiyalar va O'zbekistonning ushbu jarayondagi o'rni tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

BMTning Onalar o'limini baholash bo'yicha idoralararo guruhi (MMEIG) tomonidan 2025-yil aprel oyida e'lon qilingan so'nggi hisobotiga ko'ra, 2000-yildan 2023-yilgacha bo'lgan davrda global onalar o'limi ko'rsatkichi (MMR) 40 foizga kamaydi: 100 000 tirik tug'ilgan chaqaloqqa 328 holatdan 197 holatga tushdi. Onalar o'limining mutlaq soni ham 444 000 dan 260 000 gacha qisqardi.

Eng yaxshi natijalarga Markaziy va Janubiy Osiyo mintaqasida erishildi bu yerda MMR 72,9 foizga kamayib, 2000-yildagi 397 holatdan 2023-yilda 112 holatga tushdi. Shimoliy Afrika va G'arbiy Osiyoda MMR 52 foizga (161 dan 78 gacha), Sharqiy va Janubi-Sharqiy Osiyoda 45,1 foizga (119 dan 65 gacha) qisqardi.

Biroq, mintaqaviy tafovutlar saqlanib qolmoqda. 2023-yilda Sub-Saxara Afrikasi global onalar o'limining 70 foizini (182 000 holat), Markaziy va Janubiy Osiyo esa qariyb 17 foizini (44 000 holat) tashkil qilgan. Shu bilan birga, hisobotda birinchi marta hech bir mintaqqa "juda yuqori" MMR darajasiga (500-999 holat) ega deb tasniflanmagani ijobiy o'zgarish sifatida qayd etilgan.

COVID-19 pandemiyasi global onalar o'limi tendensiyasiga vaqtinchalik ta'sir ko'rsatdi: 2021-yilda MMR o'sgan bo'lsa-da, 2022-yilga kelib ko'rsatkichlar pandemiyadan oldingi darajaga qaytdi.

O'zbekiston Markaziy Osiyo mintaqasida onalar salomatligini yaxshilash bo'yicha sezilarli yutuqlarga erishgan davlatlardan biridir. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligining rasmiy ma'muriy ma'lumotlariga asosan, onalar o'limi darajasi quyidagi dinamikani ko'rsatgan:

Yil	MMR (100 000 tirik tug'ilgan chaqaloqqa)
2010	21,0

Yil	MMR (100 000 tirik tugʻilgan chaqaloqqa)
2023	14,7
2024	14,7

Manba: UNFPA maʼlumotlari asosida Sogʻliqni saqlash vazirligi:

BMTning MMEIG hisobotiga koʻra, Markaziy Osiyo mintaqasida MMR 2000-yildagi 49 holatdan 2023-yilda 21 holatga kamaygan, bu 57,7 foizlik qisqarishni anglatadi. Oʻzbekiston boʻyicha aniq koʻrsatkichlar ushbu mintaqaviy tendensiyaga mos keladi va 2010-yildagi 21 holatdan 2024-yilda 14,7 holatga tushgan bu qariyb 30 foizlik kamayishdir.

UNFPA maʼlumotlariga koʻra, Oʻzbekistonda onalar oʻlimining oldini olish mumkin boʻlgan sabablar (qon ketish, eklampsiya va sepsis) ulushi 2024-yilda sezilarli darajada kamaygan. Sogʻliqni saqlash vazirligi va UNFPA tomonidan oʻtkazilgan maʼlumotlarga asoslangan kampaniya natijasida bir yil ichida oldini olish mumkin boʻlgan onalar oʻlimi ulushi 16 foiz punktga qisqarib, 62,8 foizgacha tushdi. Bu bexatar onalikni taʼminlashga qaratilgan tizimli chora-tadbirlarning samaradorligini koʻrsatadi.

Global miqyosda SDG 3.1 maqsadiga (2030-yilgacha MMRni 70 holatdan kamaytirish) erishish imkoniyonlari turlicha baholanmoqda. Hisobotda qayd etilishicha, hozirgi surʼatda ushbu maqsadga erishish uchun 2024-2030-yillar oraligʻida MMRni yillik qariyb 15 foizga kamaytirish talab etiladi bu 700 000 ga yaqin onaning hayotini saqlab qolish imkonini beradi.

WHO Yevropa mintaqasidagi barcha davlatlar SDG 3.1 global maqsadiga erishgan boʻlsa-da, har bir davlatga oʻzining 2010-yil bazasiga nisbatan MMRni uchdan ikki qismga kamaytirish boʻyicha milliy maqsadlarni belgilash tavsiya etilgan. Oʻzbekiston 2010-yildagi 21 holatdan 2030-yilga borib 7 holatga (uchdan ikki qismga kamayish) erishish yoʻlida harakat qilmoqda.

O'zbekiston erishgan yutuqlarga qaramay, bexatar onalikni to'liq ta'minlash yo'lida bir qator muammolar saqlanib qolmoqda:

Tug'ilishlarning hududiy taqsimoti: 2025-yilning birinchi yarmida O'zbekistonda 405,5 ming tirik tug'ilgan chaqaloq qayd etilgan bo'lib, ulardan 207,7 ming nafari (51,2%) qishloq joylarida tug'ilgan. Qishloq joylarda tibbiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari cheklanganligi xavf omili sifatida qolmoqda.

Aholi sonining o'sishi: 2025-yil 1-iyul holatiga O'zbekiston doimiy aholisi 37,9 million kishiga yetgan bo'lib, bu ko'rsatkich 2024-yilning mos davriga nisbatan 2 foizga oshgan. Aholi sonining o'sishi tibbiy xizmatlarga bo'lgan talabni oshiradi.

Oldini olish mumkin bo'lgan sabablar: Onalar o'limining 62,8 foizi hali ham oldini olish mumkin bo'lgan sabablarga to'g'ri keladi. Bu sohada qo'shimcha chora-tadbirlar zarur.

JSST va UNFPA ekspertlari ta'kidlaganidek, onalar o'limini qisqartirish faqat tibbiy choralar bilan chegaralanmaydi ijtimoiy determinantlar (ta'lim, daromad, gender tengsizligi), sog'liqni saqlash tizimining mustahkamligi va siyosiy iroda ham hal qiluvchi omillardir.

XULOSA

"Bexatar onalik" konsepsiyasi global sog'liqni saqlashning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda. 2000-yildan 2023-yilgacha bo'lgan davrda global onalar o'limi 40 foizga kamaygan bo'lsa-da, har kuni 700 dan ortiq ayol homiladorlik va tug'ruq bilan bog'liq sabablar tufayli hayotdan ko'z yummoqda. Ushbu o'limlarning aksariyati oldini olish mumkin bo'lgan holatlardir.

O'zbekiston so'nggi 15 yil ichida onalar o'limini 21 dan 14,7 holatga (100 000 tirik tug'ilgan chaqaloqqa) kamaytirishga erishdi va 2030-yilga borib bu ko'rsatkichni 7 holatga tushirish maqsadini qo'ygan. UNFPA va Sog'liqni saqlash vazirligi tomonidan amalga oshirilgan ma'lumotlarga asoslangan kampaniyalar oldini olish mumkin bo'lgan onalar o'limi ulushini qisqartirishda muhim rol o'ynadi.

Biroq, qishloq hududlarda tibbiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, onalar o'limining ijtimoiy determinantlarini bartaraf etish va tizimli yondashuvni davom ettirish zarur. Bexatar onalikni ta'minlash nafaqat SDG 3.1 maqsadiga erishish, balki butun jamiyat salomatligi va kelajagi uchun muhim omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi ma'muriy ma'lumotlari. *Maternal mortality ratio per 100,000 live births*. O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi SDG ma'lumotlar bazasi
2. UNFPA Eastern Europe and Central Asia. (2026, April 7). *Data-driven campaign leads to historic drop in maternal deaths in Uzbekistan*.
3. WHO, UNICEF, UNFPA, World Bank Group, UNDESA/Population Division. (2025, April). *Trends in Maternal Mortality 2000-2023: Estimates by WHO, UNICEF, UNFPA, World Bank Group and UNDESA/Population Division*.
4. WHO. (2025). *Healthy Beginnings, Hopeful Futures* World Health Day 2025 report summary.